

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Zo waarachtig als de Heere leeft

...en dat in zijn naam moest gepredikt worden bekering tot vergeving der zonden aan alle volken, te beginnen bij Jeruzalem. Gij zijt getuigen van deze dingen. En zie. Ik doe de belofte mijns Vaders op u komen.

(Lukas 24 : 47—49a).

Kenden de discipelen den Heere wel?

Ze wisten geen raad met Christus' kruis. Ze hadden zijn opstanding uit het graf niet verwacht.

Maar Christus zelf opent hun verstand, zodat zij de Schriften begrepen: „Aldus staat er geschreven, dat de Christus moest lijden en ten derden dage opstaan uit de doden”.

Betekent dat: het was toch voorspeld, en dáárom moest het ook gebeuren? Welnee. Want de Schrift, — dat is toch het woord, waarin de levende God laat zien, wie Hij is.

Waarom móest Christus lijden? Waarom móest Hij opstaan? Omdat God had gezegd, had getoond: zó ben Ik nu. Hoor maar naar het verhaal van wat Ik gedaan heb. Ik heb me toch in alles laten kennen als de Vader, die zijn opstandige kinderen niet vergeten wil, die zich inzet voor hun verlossing. Dáárom, omdat Ik zó ben, als het in de Schriften geschreven staat, dáárom kon het niet anders, of de Christus moest lijden en opstaan ten derden dage.

Maar dáárom is er ook maar één vervolg op de opstanding van Christus mogelijk. Omdat God zó is, als Hij het in de Schriften heeft laten zien en in het kruis en de opstanding van zijn Zoon getoond, dáárom moet nu ook in Christus' naam gepredikt worden. Want God gaat voort ter verlossing!

Prediken, — dat is, letterlijk: het werk van een heraut doen. En wat doet een heraut? Maakt hij allerlei waarheden bekend? Geeft hij prachtige beschouwingen ten beste? Nee, want een heraut is iemand die aankondigt, dat de dingen waarop iedereen wachtte nu staan te gebeuren, dat ze al begonnen zijn te gebeuren.

Zo was Johannes de Doper een heraut. Hij bazuinde het uit, dat het koninkrijk der hemelen nabij gekomen was, dat het voor de deur stond, dat het reeds begon te verschijnen.

Want is dus de prediking? Is het een opsomming van waarheden? Een beschrijving van het heil? Een uiteenzetting van de verlossing? Ja, ze is ook dat alles. Maar ze is nog veel meer. De prediking roept uit, dat het heil er is, dat het aanwezig is, present. En niet alleen, dat de prediking die nabijheid van het heil uitroept, maar ze brengt zelf het heil ook werkelijk in onze nabijheid, ze draagt zelf het heil naar ons toe. Als de prediking vernomen wordt, klinkt de bazuinstoot van de heraut der verlossing. En in die bazuinstoot breekt de verlossing zelf zich een baan in de wereld. In de prediking is de zaligheid, is het leven, want de redding, aanwezig. In de prediking verschijnt dat alles en komt het op ons af.

En dat, zegt Christus, dat moet nu gebeuren. Er moet gepredikt worden. Dat wil zeggen: in de prediking moet het leven zelf uitgedragen worden. In de prediking moet Ik zelf en alles wat Ik ben en doe naar de mensen toegedragen worden.

En zo moet door de prediking ook de bekering naar de mensen toebedragen worden. In mijn naam moet gepredikt worden bekering.

Natuurlijk, dat wil zeggen dat Christus door middel van zijn herauten oproept tot bekering. Maar ook dat Christus door zijn

herauten de bekering werkt. Zoals de macht en de majesteit van de koning de soldaten in de houding doet springen, zodra ze zijn heraut horen, zo is het Christus in eigen persoon die door de prediking allen die het horen zich naar Hem doet wenden.

In de prediking verschijnt Hij zelf immers. Hij zelf, die in de weg van lijden tot heerlijkheid onze zonde verzoende, ons uit de nood verlost, onze ellende radicaal overwon.

Zo verschijnt Christus in de prediking. Zo werkt Hij door de prediking. Want als Hij zo verschijnt, ja, dan doet Hij in zijn verlossende genade allen tot Hem zich keren. En in die bekering tot Christus ontvangen ze de vergeving der zonden.

Daarom kon het niet anders, of er moest gepredikt worden. Door de prediking wordt de vergeving der zonden uitgedeeld. Via de prediking komt de vergeving van zonden tot stand.

Zo is God immers. Dat is het toch wat Hij wil: de vergeving der zonden.

En daarom maakt Christus zijn discipelen tot getuigen van dien God. Van dien God, van den Heere, die door de prediking op dat ene aanstuurt: de vergeving der zonden. Ze weten nu, wie de Heere is. Ze weten nu, dat Christus móest lijden en opstaan ten derde dage. Dat kon niet anders. Want zó is God. Maar nu weten ze ook, dat Christus gepredikt móet worden. Dat kan niet anders. Want zó is de Heere.

Dáárvan zijn de discipelen getuigen.

Een getuige, — dat is iemand die op grond van wat hij zelf gezien en gehoord heeft de feiten kan vertellen. Een getuige zegt: het is heus waar. Hij neemt het op voor datgene, wat hij heeft meegemaakt.

Een getuige van Christus neemt het op voor Christus. Als de apostelen getuigen zijn, dan wil dat zeggen: ze hebben het zelf gezien: het kruis, de opstanding. Ze zeggen: het is echt waar, — we hebben het zelf gezien: de eniggeboren Zoon van den Vader, vol van genade en waarheid. Het is heus waar: Christus is gestorven voor onze zonden en opgewekt om onze rechtvaardigmaking. Hij is de Heiland der wereld. Dat is een feit.

Zo nemen die getuigen het op voor Christus. Zo zetten ze door hun getuigenis heel de wereld, alle volkeren, voor dat ene overweldigende, onwrikbare feit: God was in Christus de wereld met zichzelf verzoenende.

Als we twijfelen, — de apostelen zeggen: maar het is toch waar. Als we niet willen, — de apostelen betuigen: maar het is heus waar. Ze nemen het op voor God en voor Christus. Ze zeggen: Zo is de Heere nu. Dat is een feit. En Christus is een feit, en de genade is een feit, en de vergeving van zonden is een feit. En God is bezig alles weer goed te maken, — dat is ook een feit.

Zeggen de apostelen dat? Ja. Maar zij niet alléén. Want opdat zijn apostelen zo zouden kunnen spreken, zegt Christus: zie, Ik doe de belofte mijns Vaders op u komen. De belofte mijns Vaders. Dat is: de Heilige Geest. Want Hij, de Heilige Geest, zal, in uw getuigenis, zélf getuigen. Hij, God de Heilige Geest, zal in uw prediking zélf het opnemen voor den Vader en voor zijn Zoon Jezus Christus. Hij, God zelf, zal zeggen: het is toch waar. het is heus waar, God wil dat ene, de vergeving der zonden. Dat is een feit, daar komt ge nooit onder uit. Dat staat als een vaal boven water. Ik, God, getuig het zelf. Want ook Ik, de Heilige Geest, wil dat ene: door mijn getuigenis meedoen met het werk van den Vader en van den Zoon. Ik ook, ik wil dat ene: de

UIT DE INHOUD:

<i>Zo waarachtig als de Heere leeft</i>	J. K.
<i>Spanningen in de Kerk (II)</i>	C. V.
<i>Vrijheid (II)</i>	H. J. J.
<i>Ervaringen van een Koopvaardijpredikant (I)</i>	v. d. K.
<i>Antieke Theologieën (VIII)</i>	K. J. P.
<i>Welvaart en welvaartsdenken</i>	H. C. S.
<i>Boekbespreking</i>	J. v. W.; A. v. d. P.
<i>Kritische krabbel</i>	Frater
<i>Persschouw</i>	C. V.
<i>Van hier en ginds</i>	
<i>Kerknieuws</i>	

vergeving der zonden. Ik getuig voor God en voor Christus: er is in heel de wereld geen andere weg. Laat u met God verzoenen. Geloof in den Heer Jezus Christus, en ge zult behouden worden. Zo is God.

God getuigt van zichzelf, dat Hij is de enige waarachtige God, de enige mogelijkheid in de wereld, de enige die het leven losmaakt uit de vreze des doods en het gezond maakt, goed, zeer goed. Want dat heeft Hij bewezen in de dood en opstanding van Jezus Christus en dat getuigt Hij door zijn Heiligen Geest.

Dat is nu de dwaasheid van alle twijfel, van alle ongelooft. Het lijkt zo gewoon, zo normaal, niet tet geloven. Het lijkt vaak de enig mogelijke weg, — je van God niets aan te trekken en Christus te negeren. Maar dit ongelooft, deze verwerping botst altijd weer, breekt altijd weer stuk op dat ene feit: het getuigenis van den Heiligen Geest, die de waarheid verkondigt aangaande God, die de waarheid verkondigt aangaande de verlossing door Jezus Christus. Die deze ene werkelijkheid altijd weer in ons leven neerzet, onontwikkbaar: God zelf, de God der verlossing, de God van alle genade.

Zo is God nu. Hij laat zijn Zoon de diepste diepten van de dood ingaan. Dat is: verzoening. Hij wekt Jezus Christus op uit het graf. Dat is: verlossing. Hij laat het evangelie van Christus prediken. Dat is: leven en vrede. Hij zendt zijn eigen Geest. Dat is: bekering en vergeving van zonden. Dat is een nieuwe geboorte en een waarachtig geloof. Want de Geest, — dat is: Christus die midden in ons leven komt. En Christus, — dat is de Vader zelf, die vlak bij ons komt, die ons bij de hand neemt en ons meeneemt naar huis.

Als we dat nu maar eens geloofden.

Want wij horen de prediking. En het is allemaal zo doodgewoon. We horen over God spreken en we horen het allemaal zeggen, wie God is en wat God doet, wie Christus is. En we kennen het langzamerhand op ons duimpje, het verhaal van Christus' kruis en opstanding. Maar dat blijven allemaal woorden óver God. God zélf blijft ver. God zélf, Christus zélf, — och, we kunnen over hen praten, we kunnen naar verhalen over hen luisteren. Maar wat helpt ons dat? Kwam God nu maar eens werkelijk. Zo, dat we Hem zagen. Zo, dat we niet meer om Hem heen konden. Kwam Christus maar eens als levende werkelijkheid ons tegen, pakte Hij ons maar beet, nam Hij ons maar mee.

Ja, maar dat doet God ook. En dat doet Christus ook. O nee, we zien hen niet. Maar wat we niet zien, gebeurt toch. Het gebeurt in de prediking. het gebeurt als we de bijbel lezen en naar de kerk gaan. Dan gebeurt het, dat de levende God zijn handen naar ons uit-

steekt, dat Jezus Christus zélf recht op ons af komt.

Als we dat maar nooit vergaten. Dat God in Christus zó tot ons komt.

De Vader, de Zoon en de Geest, — ze zetten zich alle drie volmaakt in, om ons, verloren zonen, weer thuis te halen. En ze doen dat niet van uit de verte. Ze roepen ons niet van een grote afstand toe. Nee, want Christus is: IMMANUEL. God met ons. God, die ons redt. Want door de prediking, door het getuigenis van de apostelen, strekt Hij zélf zijn handen naar ons uit. Dat is maar niet bij wijze van spreken. Dat is werkelijk waar.

De bijbel, de preek, de catechisatie, — dat is maar niet een mooi verhaal. Dat is heel echt dit: de goede Herder die het verloren schaap opneemt en het op zijn schouder naar huis draagt, het leven in. De goede Herder,

die zijn leven gaf, opdat wij zouden leven. Jezus Christus, de Zoon van den levenden God, die door den Heiligen Geest ons optrekt uit de modder, uit het graf, uit de diepste ellende.

Zo is de Heere nu, vandaag. Zo is de Heere voor ons.

Zo is Hij in elk woord, dat we van Hem horen.

Elk woord. Wij zijn het zo maar weer vergeten.

Maar we KUNNEN het toch nooit vergeten. Want elk woord dat we hoorden, — dat was toch echt waar: de Heere Jezus, die als met zegg'nd armen, en reddend ons omsloot.

Niet bij wijze van spreken. Maar heel letterlijk.

Zo waarachtig als de HEERE leeft.

Waskemeer.

J. Keuning.

Spanningen in de Kerk

II

Van een kerk vól spanningen

Als er kerkelijke spanningen zijn komt het er vóór alles op aan, dat wij daarin staan, daarin leven, daarin handelen zó, dat wij ten volle de gestalte van Christus vertonen.

Het moet zo zijn, dat wij vóór alles er om bidden en er voor strijden, dat wij in ons hart en van daaruit met heel ons leven tegenover de broeders — de mannen en vrouwen met wie Christus ons saamverbonden heeft en houdt — en hun echte of vermeende eenzijdigheden, zwakheden, dwaasheden, afdwalingen, zonden, zó staan, spreken, handelen als de Here Jezus dat wil.

Als wij in dagen van kerkelijke spanning niet werkelijk de gestalte van Christus vertonen, als wij ons dan niet in al ons doen en laten metterdaad door Gods Geest laten leiden, is alles wat we verder doen zonder meer slecht en verderfelijk.

Ook al handhaven we misschien een „recht” en al verdedigen we ook een „waarheid”.

Als in ons b.v. farizeïsme, opgeblazenheid, zelfingenomenheid, gekrenkte trots, jaloersheid, bitterheid of wat voor ander kwaad leeft en we, daardoor opgejaagd, de broeders te lijf gaan, dan verfoeit God alles wat we doen en zeggen, al is het „op zich zelf” ook nog zo juist.

Ik wil een poging doen die Geestelijke houding, die vooral in dagen van kerkelijke spanning zo dringend nodig is, enigermate uit de Schrift te tekenen.

En wel door te wijzen op het optreden van de apostel Paulus tegenover de kerk van Korinthe, een kerk waarin inderdaad hevige spanningen — en nog wel erger dingen — leefden.

***

Het stond er met de gemeente van Korinthe in Paulus' dagen niet best voor.

Dat is zelfs nog veel te zacht gesproken. Het was met die kerk in één woord zelfs ellendig gesteld.

Er waren in die gemeente „scheuringen”. En dan zo, dat de gehele gemeente door deze verschrikkelijke zonde aangevreten was.

Ieder had zich aangesloten bij een groep, een richting, een partij. Ieder had zich een „leider” gekozen achter wie hij aanliep, die hij door dik en dun volgde en die hij op belachelijke wijze opvijzelde tot meerdere eer van zichzelf, de eigen groep — en vooral tot gevaar van die „leiders” zelf (I, 1 : 11).

Hoewel deze korinthische christenen bijzonder met zichzelf waren ingenomen en er van overtuigd waren, dat ze een buitengewoon diep geestelijk inzicht bezaten, zegt Paulus van hen, dat ze in feite nog „vleselijke” mensen zijn. En dat ze nog als kleine kinderen met melk moeten worden gevoed. Dat ze „vleselijke” mensen zijn kwam vooral daarin uit, dat naijver en ruziemakerij onder hen tieren. Als de leden in de kerk elkaar niet verdragen en om allerlei kwesties tegenover elkaar staan, dan noemt God zulke kerkmensen „vleselijk” en „onmondig” — ook al zijn het geweldige theologen! (3 : 1—3).

Wat Paulus in de korinthiërs vooral laakt en striemt is hun zondige en dwaze hoogmoed.

Dat zijn ze vooral tegenover elkaar.

Paulus tekent die zonde met een satyrisch, sterk aansprekend beeld.

De korinthiërs, zo zegt hij, blazen zich tegen elkaar op! Je ziet het gebeuren! Dwazen zo vaart hij tegen hen uit: hoe kunnen jullie het toch in je hoofd halen je op iets te verheffen! Alles wat je „bezit” is gekregen goed. Hoe kunnen, hoe durven jullie je daarop verheffen? En met weemoedige ironie spreekt hij de korinthiërs dan zó aan: Jullie zijn reeds verzadigd, jullie zijn reeds rijk! Zonder ons, apostelen en predikers van Jezus Christus, hebben jullie je zelfs reeds koning gemaakt! — En dan gaat Paulus zo verder: Was het maar waar dat jullie reeds koningen waren geworden, dan zouden wij het allicht ook zijn! Jullie beschouwen je als wijzen — wij, stakkers van apostelen en predikers, wij zijn heus niet meer dan dwazen! Jullie menen dat je sterk bent — wij, gezanten van Christus, zijn niet meer dan zwakke mensjes. Jullie zijn in ere in deze wereld en je meent dat je daar recht op hebt — God evenwel heeft ons apostelen de laatste plaats aangewezen, namelijk als ten dode gedoemden. Want wij, apostelen, zijn een schouwspel geworden voor de wereld, voor de engelen en voor de mensen (4 : 6—13).

***

Maar dit is nog lang niet alles wat Paulus in de korinthiërs verwijten moest.

Er kwam namelijk in de gemeente een vorm van hoererij voor, zo erg, dat die zelfs door hun heidense stadgenoten verfoeid werd. En dat zei wat! Het was deze zonde, dat een man samenleefde met een vrouw van zijn vader. Die zonde en die zondaar kenden de korinthische gemeenten allemaal. Er werd ook onder hen algemeen over gesproken. Maar men vond dat kwaad blijkbaar toch niet zo erg. Ze bedroefden zich daarover niet. O neen, ze bleven opgeblazen. Juist die opgeblazenheid verblindde hen zó dat ze dat weerzinwekkende kwaad niet eens als zonde zagen. (5 : 1 v.)

Wat Paulus de korinthische christenen voorts zeer kwalijk nam was dit, dat ze met hun ruzies en conflicten de straat op gingen. Ze kwamen er soms zelfs mee naar de heidense rechters! Dat wil zeggen: ze maakten de zonde en de schande uit eigen kring publiek bekend. En ze lieten er die rechters over oordelen. (6 : 1 v.)

Voorts hielden ze er een wonderlijke, slechte „vrijheidstheologie” op na. Ze waren, zo betoogden ze, „in Christus” vrij geworden. Zó, dat hun alles geoorloofd was. Ze waren in eigen oog „geestelijke” mensen, die boven de zonden waren uitgegroeid. En daarom zagen ze er b.v. geen been in gemeenschap te hebben met publieke vrouwen. Ze leefden nog zo ongeveer naar deze regel van een van de „grote” grieken: We hebben vrouwen om daarbij kinderen te verwekken en ze te doen opvoeden. En publieke vrouwen voor ons genot en om te voldoen aan onze lichamelijke behoeften (6 : 12 v.)

De gemeente van Korinthe werd voorts vooral gekenmerkt door een typische kennishoogmoed. De christenen in Korinthe verhieven er zich op, dat ze zo veel wisten! Ze wisten nu wie de ware God was en waar de wereld vandaan kwam. En voorts hoe de mens kon verlost worden. Dit weten was voor hen een verrukkelijk bezit. Met die „kennis” voelden ze zich verheven boven de grote

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2, Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

massa, die nog in allerlei onkunde rondwaalde.

Scherp gaat Paulus tegen deze hoogmoed tekeer. Jullie zegt pochend, zo schrijft hij, „wij weten dat wij de kennis hebben!” Maar ik zeg je: „De kennis maakt opgeblazen. Maar de liefde bouwt een huis. Indien iemand zich inbeeldt enige kennis verworven te hebben, die heeft nog nooit leren kennen, zoals het behoort”: Het komt vóór alles aan op de liefde, zo bezweert Paulus de korinthiërs nog eens. Want als iemand echt God lief heeft — die is door God gekend. (8 : 1 v.)

En nog is het einde niet van Paulus droevige requisitoir tegen de korinthiërs. Hij moet op nog een ernstige misstand wijzen. Die openbaart zich in en bij de viering van het Heilig Avondmaal. Als ze dat houden komen ze niet tot beter, maar tot erger samen. De groepsvorming, de sektegeest, openbaarde zich namelijk op een bepaalde manier ook rondom de tafel des Heren. Aan de maaltijd, die aan het Heilige Avondmaal vooraf ging, was het een vreselijke geschiedenis. Ieder gemeentelid bracht voor die maaltijd, die een liefdemaaltijd was, voedsel mee. De rijken veel en fijn voedsel en drank. De armen weinig. Maar in plaats van alles broederlijk en gezamenlijk te genieten at aan die maaltijd ieder het door hem zelf meegebrachte eten op. Met als gevolg, dat de rijken oververzadigd werden en de armen honger leden, Maar dat was een minachting van de Heilige God en een beschaming van de armen! (11 : 17 v.)

En of dat alles nog niet genoeg was waren er onder de korinthische christenen ook nog die de opstanding der doden loochenden. (15 : 12 v.) En zelfs nóg meer kwaad.

***

Hoe erg dit ook alles reeds mocht zijn — het was evenwel nóg lang niet alles.

Er leefde onder die korinthiërs nog een kwaad. Misschien wel het ernstigste van al hun ongerechtigheden. Een kwaad, dat vooral Paulus diep treffen en wonden moest. Het was namelijk zó, dat die hoogmoedige korinthische christenen Paulus niet ten volle of zelfs helemaal niet als een apostel van Christus beschouwden of hem zelfs verachtten.

Dit was daarom zo erg, omdat het Jezus Christus behaagd had door de dienst van Paulus de boodschap der verlossing naar de korinthiërs toe te dragen. Indien ze nu Paulus verwierpen, verwierpen ze Jezus Christus zelf.

Het was inderdaad ontstellend wat de korinthiërs van deze zo trouwe en toegewijde Apostel des Heren dachten en zeiden. Van enige dankbaarheid jegens Paulus is bij hen niet veel te merken.

Het werd aan de gemeente voorgehouden en door haar ook globaal genomen aanvaard, dat er voor haar helemaal geen reden tot roem was, dat zij door de geringste van de apostelen geroepen was tot het evangelie en daarin tot

Jezus Christus. Ze vonden het maar zo, zo, dat juist Paulus bij hen gekomen was. Waarom niet een van de gróte apostelen? Korinthe was toch zeker een stad die er zijn mocht! (I, 15 : 19). Ja, het was zelf niet eens zeker of die Paulus een echte apostel was. (9 : 2). Rondweg zei men in Korinthe, dat men de bevoegdheid had om een soort „gericht” over Paulus uit te oefenen, (I, 4 : 3). Och nee, wat Paulus als evangelie gebracht had was wel niet verkeerd, maar het was toch wel een erg simpel verhaaltje, eigenlijk alleen geschikt voor beginnelingen. In de volle rijkdom van de kennis Gods had Paulus hen niet ingeleid. (I, 2 : 1 ; II, 10 : 10 ; II, 11 : 6). Dat kwam vooral ook daarvandaan, dat Paulus geen „Geestelijk” mens was. Men merkte in zijn optreden tenminste niet veel van de Geest Gods. (I, 7 : 40). En of hij de gave had om in „tongen” te spreken was zeer de vraag. (I, 14 : 18). Men hoorde hem in de gemeente alleen heel erg nuchter en zakelijk onderwijzen. (I, 14 : 6, 9). Van gezichten en bijzondere openbaringen die de werkelijk groten in Gods rijk ontvangen hoorde men bij Paulus niets. (II, 12 : 1). En wat misschien wel het ergste was. Men kon niet op hem aan. Het was bij hen ja, ja, en neen, neen. Paulus was iemand die er maar wat op los praatte. Hij leefde „naar het vlees”. (II, 2 : 17 ; 10 : 2). Neen, het was met Paulus niet veel gedaan! Zijn brieven leken nog wat. Hij kon daarin tenminste soms geducht van leer trekken. Maar voorts was hij in het minst niet een imponerende persoonlijkheid. Helemaal geen leidersfiguur. En een spreker was hij ook al niet. Wat dit betreft kon hij niet in de schaduw van Apollos staan. Neen, zijn verschijning was zwak en zijn spreken betekende niets! (II, 10 : 10).

* * *

Zo was de gemeente van Korinthe. Een gemeente vol zonden en ellenden, scheuringen en ketterijen.

En zo werd Paulus, de apostel, die door de Here Christus zelf aan deze gemeente gegeven was, door haar behandeld, beledigd, gewond, geminacht.

C. V.

VRIJHEID

II

We hebben de vorige week beweerd, dat er in dit leven geen echte vrijheid bestaat zonder geloof in Jezus Christus. Met alle geroep van „vrijheid, gelijkheid en broederschap” blijft de wereld in de greep van de zonde. En de zonde maakt van een mens, die in de zonde leeft, een slaaf of slavin. We kunnen ons wel verbeelden, dat we echt vrij zijn als we eigenwijs zijn en doen wat wij willen. Maar het is niet waar en ieder van ons zal daar in het leven wel iets van ondervonden hebben. De zonde, d.w.z. het-zich-losmaken-van-God-en-van-Jezus-Christus, bindt en boeit en knelt het leven en leidt tot de dood.

De vrijheid waarin de wereld roemt lijkt wel iets op de vrijheid van een luchtballon. Misschien zijn er nu al wel bestuurbare luchtballons, maar ik bedoel zo'n ouderwetse, zonder roer. Dat ding rukte aan de touwen als het met gas gevuld werd. Het was een heel karwei en er waren heel wat mannen voor nodig om het aan de grond te houden. Als het vol gas was en de bemanning in de gondel had plaats genomen werden de touwen losgelaten en daar zweefde de ballon „vrij” in de lucht. Maar dat „vrij” was maar zeer betrekkelijk. Het was geheel afhankelijk van de richting van de wind. Het kon naar elke windstreek afdrijven. Bovendien kon het door windvlagen omhoog- of naar beneden gedrukt worden. Het kon boven de zee terecht komen of in het moeras. De bemanning kon een noodlanding forceren of wat ballast uitwerpen. Maar overigens was het toch aan weer en wind overgeleverd. De vrijheid was maar zeer betrekkelijk en veel ballonvaarders zijn dan ook omgekomen.

Staat het nu ook niet zo met de vrijheid van een mens, die niet gelooft in Gods genade en die niet leven wil naar de wil van de hemelse Vader? Hij verbeeldt zich wel vrij te zijn, maar het is een vreemde vrijheid. Zonder het te willen weten is hij een slaaf van de ongerechtigheid. Hij wordt beheerst

door de machten van duivel en wereld en vlees. En het einde is de dood.

Daarentegen zijn de gelovigen het eigendom van Jezus Christus. We kunnen wel zeggen slaven van hun Eigenaar. Maar déze slavernij is echte vrijheid. Het is de enige troost van een christenmens, dat hij door Christus gekocht is. Want zo is hij vrij van de schuld der zonde en van de heerschappij der zonde en van het loon der zonde. Hij is vrij van de macht van duivel en wereld en eigen vlees. En als iemand zou vragen of Christus dan niet gediend moet worden en of die dienst dan vrijheid is? dan is het antwoord: Ja, dat is echte vrijheid, dat we dienstkneden van Christus zijn. Daarmee bereiken we onze bestemming, waartoe God ons geschapen heeft. Dat is het element waarin we vrij leven kunnen, de dienst van de levende Heiland en van de levende God. Die dienst heeft nog nooit een mens verdrot. Als de Zoon ons vrijgemaakt heeft, zijn we waarlijk vrij. Als we die vrijheid kennen, willen we voor geen geld van de wereld haar weer missen. Zij is ons „meer waard dan 't fijnste goud op aard”. Zij is ons „zoeter dan honig, ja dan honig uit de raat”.

De christelijke vrijheid is dus een gave Gods. Maar alle gaven Gods brengen opgaven met zich mee. Zo is het ook met deze gave. Het komt met de echte vrijheid niet automatisch in orde. Christus heeft ons vrijgemaakt. Maar daarom moeten wij in die vrijheid stand houden en ons geen slavenjuk weer op laten leggen. Gal. 5 : 1. We zijn tot vrijheid geroepen. Daarom moeten we haar niet gebruiken als een voorwendsel voor het vlees om er nu maar op los te leven. Gal. 5 : 13. Aan de ene kant wordt de vrijheid bedreigd door losbandigheid. Aan de andere kant door tyrannie. Over beide gevaren willen we iets zeggen.

Wat de losbandigheid betreft, daar schijnt de gemeente van Korinthe nogal last van gehad te hebben. Daar waren broeders, die de leuze aanhielden: „Alles is geoorloofd. En onder die leuze durfden ze heel wat te doen. Het schijnt dat sommigen hoererij bedreven en meenden daartoe vrijheid te hebben, omdat slechts het lichaam hierbij betrokken was. Maar Paulus schrijft: „Gij zijt gekocht en betaald. Verheerlijkt dan God met uw lichaam”. I Cor. 6 : 20. Over het huwelijk had men vreemde opvattingen. Sommigen meenden, dat men z'n vrouw mocht verstoppen. Maar Paulus komt tegen deze ongebondenheid op. Men dacht vrij te zijn om vlees, dat aan de afgoden geofferd was, te mogen eten, zonder te denken aan broeders, die men daardoor tot zonde kon verleiden. Paulus stemt toe, dat een afgod niets is en dat men op zichzelf gerust vlees mag eten, dat aan de afgoden gewijd is. Maar men moet die vrijheid niet misbruiken als men daarmee anderen tot zonde zou verleiden. Paulus zelf zegt bereid te zijn in eeuwigheid geen vlees meer te eten, als hij daarmee een broeder helpen kan. De apostel heeft allerlei vrijheid, waarvan hij geen gebruik maakt. Hij mag van het Evangelie leven, maar hij werkt met eigen handen voor de kost. Hij mag huwen, maar terwille van de uitoefening van zijn ambt maakt hij van die vrijheid geen gebruik. Hij wordt den Joden een Jood en den Grieken een Griek, om hen maar voor het Evangelie te winnen. Hij laat zich in het gebruik der vrijheid beheersen door het geloof in Jezus Christus en door de „wet” van Christus. Als geloof en liefde ons beheersen, dan vervallen we niet tot losbandigheid en maken we ook geen misbruik van onze vrijheid, die wij in Christus hebben.

Het gevaar van losbandigheid lijkt me voor onze kring niet gevaarlijk. De Gereformeerden hebben daar, als ik het goed heb, nooit veel gevaar voor gelopen. Zij hebben eerder te weinig dan te veel gebruik gemaakt van de vrijheid naar mij dunk. In middelmatige dingen heeft men de vrijheid van het gebruik meestal niet aangedurfd en heeft men de gewetens vaak onnodig gebonden. Calvijn heeft daartegen in de Institutie al gewaarschuwd. Ik schrijf hier een gedeelte over in de vertaling van Dr A. Sizoo, Boek III. H. XIX § 7 (het verband gaat over kleren en eten en en drinken): „Indien iemand begint te twijfelen, of hij voor lakens, hemden, zakdoeken en handdoeken linnen mag gebruiken, zal hij daarna er niet zeker van zijn, dat hij hennep mag gebruiken en eindelijk zal hij ook be-

OPKLARING

't Wordt koud in de kamer : het vuur likt zijn muil af in de haard.
Laat het maar zo : 't vertrek wordt er ruimer door en ontspannen. Langzaam breekt zich in huis een opklaring baan,

die doorzet naar buiten : sneeuw zegt koel verbaasd een paar witte [woorden tegen het raam,

naar binnen : slaap breekt als wolken, verademing blinkt als licht en heldere hemel.

NACHT EN WIND

De wind is niets in de nacht : verschikt soms even slechts het bladerendek waaronder de bomen slapen, rimpelt het duister nauwelijks. Hij is niets, zelfs niet als hij plotseling opvlamt.

De nacht heeft een hoog, helder [voorhoofd, wenkbrauwen van een wolkenrand en een schuchtere blik van maanlicht, die bruutheid breekt van de wind. De [nacht hijst zeilen van stilte, die de wind nooit bolt en even maar aanraakt.

Luitzen Visser

ginnen te weifelen aangaande grof vlas. Want hij zal bij zichzelf overwegen, of hij niet zonder tafellakens kan eten en of hij de zakdoeken niet kan missen. Indien aan iemand enige spijs, die wat fijner is, ongeoorloofd toeschijnt, zal hij eindelijk geen gewoon brood en grove spijzen met een gerust geweten voor God eten, wanneer het hem in de gedachte komt, dat hij met nog eenvoudiger spijzen zijn lichaam kan onderhouden. Als hij weifelt, of hij een goed merk wijn mag drinken, zal hij daarna ook geen slechte wijn met goede vrede zijner consciëntie drinken; ten slotte zal hij ook geen water, dat lekkerder en zuiverder is dan ander water, durven aanraken. Eindelijk zal hij zover komen, dat hij het niet voor geoorloofd houdt om, zoals men zegt, over een dwarsliggend strootje te stappen”. Met deze kwesties die Calvijn noemt zal wel niemand van ons zitten. Maar een zekere krampachtigheid, bijv. wat betreft de vraag wat op Zondag mag of niet mag, is er onder ons dunkt mij wel. Evenals in kwesties van de zogenaamde cultuur. Het komt me voor, dat we elkaar de vrijheid moeten gunnen en laten, die wij in Christus hebben. We zijn nogal vlot in het oordelen en veroordelen van anderen. We moesten wat meer denken aan een waarschuwing van Paulus: „Wie zijt gij, dat gij eens anders knecht oordeelt? Of hij staat of valt, gaat zijn eigen heer aan. Maar hij zal staande blijven, want de Here is bij machte hem vast te doen staan”. Rom. 14 : 4.

Het gevaar van onder het juk van een wet te leven is in de kerk altijd weer groot. Wat ik van de kerkgeschiedenis weet doet mij vermoeden, dat het zelden is voorgekomen, dat de kerk waarlijk die vrijheid heeft aangedurfd, die ze in Christus heeft. In de tijd van de apostolische vaders — we zouden hen de opvolgers der apostelen kunnen noemen — heeft men al gauw van het Evangelie weer een nieuwe wet gemaakt. Het is verbijsterend om te zien hoe weinig men van het Evangelie van Jezus Christus en van de rechtvaardiging door het geloof heeft verstaan. Toen het christendom staatsgodsdienst werd en dus tot heerschappij kwam en groot werd in deze wereld, was het met de christelijke vrijheid niet best gesteld. Keizers en bisschoppen, synoden en kerkvorsten lieten van de vrijheid der kerk niet veel over. In de tijd van de grote Reformatie maakte de HERE de kerk vrij van roomse hiërarchie en traditie. Maar nauwelijks daarvan bevrijd, heeft de kerk weer en nieuw juk op de nek gekregen.

Theologen konden niet laten hun juk van leringen op te leggen, die vaak boven de Schrift uitgingen. En kerkvorsten konden niet laten de kerk te regeren door allerlei wetten en bepalingen, die hun oorsprong niet in de Schrift vonden. Het kerkvolk heeft zich weinig aan de vermaning van Paulus gestoord en zich telkens weer onder een juk laten brengen. Die historie heeft zich gedurig herhaald. In de veertiger jaren hebben we weer zoiets beleefd.

Laten we oppassen, dat we ons geen juk weer laten opleggen. We moeten maar niet denken, dat wij daarvoor geen gevaar lopen. Dat gevaar is er altijd weer. En het gekste is, dat het „volk” het graag zo heeft. De massa heeft graag, dat een synode maar een uitspraak doet, waarbij men zich dan wel neerlegt. Ze zullen het daar toch wel weten! De meeste christenen sluiten zich maar wat graag bij gangbare meningen aan. Dan hoeft men zelf niet nadenken en geen keuze doen. De meeste christenen horen maar graag van de kansel precies de lijn uitgestippeld, waarlangs men gaan moet. Men heeft mij ook wel eens aan de jas getrokken om die kant uit te gaan. Men wilde maar weten welke krant men moest lezen; en bij welke organisatie men ennog mocht blijven of niet; en welke vereniging men met z'n lidmaatschap moest vereren enz. enz. Ik heb er altijd stichtelijk voor bedankt. En als men soms wil, dat de krant ook maar eens precies moet zeggen wat mag en niet mag, en wat moet en niet moet, en of men nu A.R. of G.V.P. moet wezen en of zekere vergaderingen wel of niet mogen gehouden worden, dan meen ik nog er stichtelijk voor te moeten bedanken om daaraan mee te doen. Ik wil zelfs wel zeggen, dat een christen ook nog de vrijheid mag hebben om van geen enkele partij of vereniging lid te zijn. Daar zullen sommigen of misschien velen wel van schrikken. Dat is niet zo erg, als de schrik maar heilzaam mag wezen.

Voor verschil van meningen hoeven we niet bang te zijn. Maar voor gangbare meningen of wat daarvoor wordt uitgegeven moeten we wel bang zijn. We hebben ondervonden wat een narigheid er van komt, wanneer gangbare meningen als regel worden aangenomen, om daarnaar nieuwe meningen

te toetsen. Ik hoop er voor bewaard te worden dat nog eens te beleven. Er is eens een geleerde geweest, die de uitspraak gedaan heeft: Wat altijd en overal en door allen geloofd is, dat is de waarheid. Daarvoor moest natuurlijk ieder kerklid buigen. En de geleerden maakten wel uit wat altijd en overal en door allen geloofd was. Wat natuurlijk op zichzelf al een onmogelijk ding is. Laten we toezien, dat traditie of gangbare meningen geen „wet” voor ons worden.

We mogen ook wel toezien, dat van de Belijdenis geen juk gemaakt wordt, dat de

schouders van vrije christenen knelt. We moeten staan in de vrijheid om die Belijdenis te toetsen aan het Woord des HEREN. In de praktijk wordt soms de Belijdenis ongeveer op één lijn met de Schrift gesteld. Wat m.i. niet in overeenstemming is met art. 7 van de Ned. Gel. Belijdenis zelf. Er wordt soms zo over de Belijdenis gesproken alsof wij daarin met goddelijke schrifturen te doen hadden. Zulk spreken acht ik niet zonder gevaar voor de christelijke vrijheid.

H. J. Jager.

Ervaringen van een Koopvaardij-predikant

I

In de haven van Bordeaux komen jaarlijks ongeveer vijf honderd Hollandse schepen.

Er is daar dus wel iets te doen voor een koopvaardijpredikant.

Vandaar dat ik bij het werk, dat ik op verzoek van de kerk van Feijenoord verrichtte onder de zeevarenden, ook in deze stad verzeild raakte.

Er is, zoals in de meeste havensteden, in Bordeaux een zeemanshuis.

Het zal niemand verwonderen dat dit Franse zeemanshuis onder Rooms Katholieke leiding staat. Hier zijn zeelieden van alle nationaliteiten en van alle gezindten hartelijk welkom.

Met het bezoek van de Gereformeerde koopvaardijpredikant uit Holland was men zelfs zeer vereerd.

Men heeft daar een zogenaamd Hollands hoekje.

Daar er in het tehuis uitsluitend Frans wordt gesproken komen er maar weinig Hollandse zeelui in dit hoekje terecht.

Het bestond daarom in feite alleen uit een stapel Hollandse bladen ergens in een hoek op de verwarming.

Het lag op mijn weg enige orde in de zaak te scheppen.

Ik verwijderde de bandjes en sloeg aan het sorteren.

Het was toch wel een echt Hollands hoekje. Gelukkig maar dat de vriendelijke pater geen Nederlands kon lezen...

Vrijwel alle kerkelijke denominaties waren aanwezig.

De Hervormden, de Gereformeerden (synodaal), de Lutherse, de Doopsgezinden, de Remonstranten, de Baptisten; zij gaven allen acte de présence; ook het Zoeklicht ontbrak niet op het appèl.

Maar wie er ook waren, wij waren er niet.

Hoe ik ook zocht, niets uit de menigte van bladen en blaadjes, die in onze kring verschijnen.

Wat zou daarvan toch de reden zijn?

Dat wij geen blad hebben dat als werkelijke representatie van onze kerken kan gelden? O, neen, zo ingewikkeld is het niet.

Het is doodeenvoudig. Wij denken niet aan de zeeman.

Bordeaux neemt daarin geen uitzonderingspositie in, want in Londen en in Kotka in Finland vond ik dezelfde situatie.

De kerk van Rotterdam-Feijenoord doet onverdroten zijn best in deze toestand verandering te brengen. De predikant Ds J. Blokland heeft toegewijde medewerkers en medewerksters. Maar er zijn nog heel velen die de noodzaak van het werk onder zeevarenden niet zien. De meesten omdat onbekend onbemind maakt.

Populair-wetenschappelijke schetsen

Antieke Theologieën

VIII. Anaximander

Men zou zich kunnen afvragen, wat ter wereld wij vandaag te maken kunnen hebben met Anaximander van Milete, een man die leefde van 611—547 vóór Christus, van wiens werk (dat in de oudheid reeds als zeer moeilijk verstaanbaar gold) ons heel weinig direct (nl. uit schaarse fragmenten) bekend is, terwijl er omtrent dit weinige nog zeer uiteenlopende opvattingen bestaan, ook onder calvinisten. Wie vergelijkt wat Vollenhoven over hem schrijft in zijn *Geschiedenis der wijsbegeerte*, 242—252, met wat Dooyeweerd over hem zegt in *Reformatie en scholastiek in de wijsbegeerte*, 65—78, zal zonder moeite ontdekken dat beide interpretaties niets gemeen hebben. Vraagt de belangstellende lezer naar de hier voor te dragen verklaring, dan moge hem vooraf gezegd worden, dat de opvatting van schrijver dezes zowel van die van Vollenhoven als van die van Dooyeweerd afwijkt, ofschoon ze zonder bestudering van die beide opvattingen **niet had kunnen ontstaan**. Het is in het geheel niet verwonderlijk, dat er over een figuur als Anaximander ook onder geestverwanten groot verschil van mening bestaat. Het zou echter een ramp zijn, als we het daarbij lieten en b.v. zeiden: Vollenhoven schrijft dit, Dooyeweerd schrijft iets radicaal anders, punt uit.

We kunnen nl. vragen naar de zekerheidsgraad van de opvattingen. Die mag apriori als gering beschouwd worden. Dat is echter geen reden om dit geringe nu maar te minachten door er niet mee te werken. De figuur van Anaximander is in de hoogste mate belangrijk voor onze wijsgerige en levensbeschouwelijke zelfkennis, omdat zonder een

kijk op zijn werk (hoe gebrekkig die kijk dan ook zijn moge) een inzicht in de aard van het scholastieke denken niet bereikbaar is. Anaximander heeft iets nieuws in het vroegantieke helleense filosoferen gebracht, dat de weg geopend heeft voor de moeilijke en verbazingwekkende zijns-theologie van Parmenides, die op zijn beurt sterke invloed heeft uitgeoefend op een bepaalde trek en periode in het werk van Plato, dat neergelegd is in de zgn. Eleatische dialogen (Parmenides, Sophistes, en blijkens de dit jaar verschenen dissertatie van dr. Begemann, ook de *Lysis*). Bovendien heeft Parmenides zeer waarschijnlijk een indirecte maar ook een directe invloed uitgeoefend op het merkwaardig filosoferen van de beroemde Boëthius, de vader der scholastiek. Ik heb deze opvatting, t.w. betreffende de directe beïnvloeding van het werk van Parmenides op Boëthius verdedigd in mijn artikel over de eeuwigheids-definitie van Boëthius in *Philosophia reformata*, 1957, 21—51. Tegen deze opvatting van schrijver dezes is heftig bezwaar gemaakt van filologische wijsgerige en theologische zijde; hetgeen voor mij natuurlijk aanleiding was die opvatting nog eens secuur te bekijken. Dezer dagen vond ik in de passage op het eind van Boëthius' heidens en theologisch troostboek, onmiddellijk na de wonderlijke definitie omtrent de goddelijke eeuwigheid, enige aanwijzingen die opnieuw steun gaven aan mijn opvatting, dat we toch inderdaad wel moeten aannemen, dat Boëthius (zoals hij zelf zegt) Eleaat was; d.w.z. dat hij niet alleen te rade gegaan is bij Aristoteles en Plotinus, maar ook direct bij Parmenides, en dat we reden hebben om te vermoeden dat hij over meer parmenideïsch materiaal de beschikking

heeft gehad dan ons nu nog ter beschikking staat. Dit is niet zo vreemd. Bij alle vroeghelleense denkers hebben we te maken niet alleen met fragmenten en testimonia (getuigenissen van anderen waarin de naam van de betrokken denker genoemd wordt: getuigenissen die soms tastbaar onjuist zijn en vaak eeuwen na de dood van de betrokken denker zijn geschreven), maar ook met de traditie. In enige passages van Boëthius' troostboek ontmoeten we een Parmenides-traditie, die vermoedelijk nergens elders is te vinden.

Het is dus wel zeer de moeite waard, te pogen er ietwat achter te komen welke de denkbeelden van Anaximander is geweest. Ze openen de voor ons bereikbare oudste oorsprong van de geschiedenis der scholastiek. Bij de poging om na te gaan wat de gedachtenwereld van Anaximander geweest is, ga ik er principiëel van uit, dat de filologische grondslag nergens mag ontbreken; d.w.z. ook als men met andere dan filologische werkwijzen opereert, moeten de aldus verkregen resultaten een filologische grondslag hebben om als wezenlijke resultaten aanvaard te kunnen worden. Men moge dit een vooroordeel noemen; daartegen is geen bezwaar. Het is evenwel een vooroordeel dat niet zo maar op de goede fooi aanvaard is: het hangt direct samen met de visie op de mogelijkheid van interpretatie. In de filologie, anders dan in buiten-filologische methoden, is de verklaring principiëel gebonden aan de interpretatie van de menselijkheid van de betrokken auteur, d.w.z. de filoloog poogt steeds als interpreet van de menselijkheid te werk te gaan, of, zoals het wel eens is uitgedrukt, het „gerucht van de menselijkheid” van de betrokken auteur op te vangen. Deze opvatting van de taak der filologie is zo oud als de filologie zelve, d.w.z. ze vond reeds erkenning in de hellenistische tijd, misschien al iets eerder.

Nu mag men zich tot staving van de geldigheid ener methode niet uitsluitend op haar ouderdom beroepen. Wel geeft de ouderdom een bijkomende steun: het is onwaarschijn-

Ook zijn er die sceptisch tegenover het werk staan.

Het is de bedoeling in enkele artikelen iets te vertellen over het werk van de „predikant-zeevaarder”, in de hoop dat hierdoor belangstelling gewekt wordt en in onze kerken de overtuiging gaat groeien dat hier een prachtig werkterrein ligt.

In het evangelie wordt ons geleerd dat wij moeten bidden tot de Heer van de oogst, dat Hij arbeiders uitzendt in zijn oogst.

Er zijn in onze kerken kandidaten die

graag worden uitgezonden in de oogst. Deze zaak houdt ons veel te weinig bezig.

Bidden wij niet regelmatig of de Here ons mannen wil geven?

Is het eigenlijk geen onmogelijke situatie als in de wereld waarin wij leven en waarvan wij de afval zo goed kunnen analyseren door ons opgeleide arbeiders aan de kant staan? Dat mag ons niet met rust laten.

In onze artikelen hopen wij u een werkterrein te wijzen dat vlakbij ligt.

(Wordt vervolgd)

Van der Kwast.

Welvaart en welvaartsdenken

In het nummer van 23 september 1960 werd in dit blad enige aandacht gevraagd voor het rapport „Welvaart en welvaartsdenken” van de commissie voor sociale zaken van de Oecumenische Raad van kerken in Nederland.

Het ging er toen over, welke invloed de toenemende welvaart had op ons denken, op ons geloofsleven en op ons gelovig handelen.

Wat doen wij met onze welvaart?

Wij schrijven nu januari 1961.

De statistici die ernaar verlangen de getallen van 1960 in hun rekenmachines en computers te vermalen, voorspellen ons nu al dat in 1960 de welvaart meer gestegen is dan in elk voorgaand jaar na de tweede wereldoorlog. Zij verwachten in dit jaar zelfs een stijging van 10%.

Het nationale inkomen zou de 38 miljard gulden ver hebben overschreden (vlak vóór de wereldoorlog was dit 5½ miljard en in 1948 13½ miljard). Natuurlijk moet men daarbij rekening houden met de bevolkingstoename en de prijsstijgingen. Maar ook al betreft men deze gegevens in zijn berekeningen dan nog wordt de conclusie geen andere, dan dat het reële inkomen per hoofd van de bevolking na de tweede wereldoorlog met meer dan 50% is gestegen. Een verhoging die — al moest een deel worden aangewend voor herstel van de in de tweede wereldoorlog geleden schade — toch zeer opmerkelijk en zeer verblijdend is.

De toename van het netto nationale inko-

men is in geheel West-Europa te constateren; is daar zelfs nog iets groter. Zo ook in de U.S.A. en in Rusland, waar deze zelfs het hoogste is.

Hoe is deze toename van de welvaart ontstaan?

Onder welvaart verstaat men in het algemeen de mate waarin wij onze behoeften kunnen bevredigen. Welvaartstoename wil dus zeggen dat er meer goederen en diensten te onzer beschikking komen.

Nu kunnen we in dit artikel niet alle oorzaken nagaan die hiervoor te noemen zijn.

De meerdere goederen die verbruikt kunnen worden moeten eerst gemaakt of gewonnen worden. Hieruit volgt, dat het produktievermogen groter geworden is, wat we tegenwoordig aanduiden als produktieverhoging. Aan deze produktieverhoging werken vele factoren mede.

In de eerste plaats moet er een zuinig financieel beleid van de Overheid zijn.

Uit het feit dat de staatsschuld steeds daalt, ondanks de zware extra lasten die de Overheid heeft voor de uitvoering van de Zuiderzeewerken, de Deltawerken en de Woningbouw, blijkt wel dat de financiële politiek van de Regering deze welvaartstoename gunstig heeft beïnvloed.

De nationale schuld die vlak na de tweede wereldoorlog 36 miljard gulden bedroeg, daalde in 1960 tot op iets minder dan 2/3 van dit bedrag. Bedroeg deze vlak na de tweede

wereldoorlog 2½ x het nationale jaarinkomen, thans iets meer dan de helft van dit inkomen.

Bovendien, het percentage van het nationale inkomen dat de Regering vraagt voor haar huishouding, daalde van vlak na de tweede wereldoorlog van ± 50% tot ± 23% op dit ogenblik. Het vrij komende percentage is dus beschikbaar gekomen voor bestedingen door de bevolking.

Een volgende oorzaak is de grote uitbreiding van de internationale handel. Deze hangt nauw samen met het tot stand komen van de Euromarkt, met de integratie van „de 6”. Wanneer in één jaar tijds de import en export met 20 à 25% toeneemt, zoals voor 1960 wordt geschat, spreekt het welhaast vanzelf dat hierdoor de welvaart aanmerkelijk toeneemt. Immers ieder land exporteert goederen waarmee het verdient en voert die goederen in die het elders goedkoper kan krijgen. Dit geldt niet alleen in absolute zin, maar ook in relatieve zin. Hierop wees Ricardo reeds in zijn theorie over de comparatieve (vergelijkende) kosten.

Verder wordt onze welvaart zeer sterk bevorderd door de concentratie en de vergroting van de bedrijven.

Zoals we haast dagelijks kunnen lezen, gaan de bedrijven zich steeds meer combineren, smelten samen, worden overgenomen enz., worden steeds groter.

Het typische verschil tussen de industrialisatie in West Europa en b.v. in Azië en Afrika is namelijk dat de industrialisatie zich in Nederland niet zozeer voltrekt door het vestigen van nieuwe industrieën dan wel door vergroting van bestaande bedrijven.

Een van de „bewegingswetten” van Karl Marx, „de concentratie-theorie” blijkt veel meer werkelijkheidswaarde te hebben dan men vroeger wel meende.

Deze vergroting van de bedrijven is soms stormachtig.

Terwijl het aantal bedrijven nagenoeg niet groter wordt, integendeel afneemt, bedragen de „uitbreidingsinvesteringen” jaarlijks zo ongeveer 5 miljard gulden.

U hebt hiervan kort geleden nog iets kunnen lezen betreffende de Hoogovens in IJmuiden — een van onze belangrijkste basisindustrieën, die in 5 jaar tijds haar produktie

lijk dat een zo oude werkwijze volkomen fout zou zijn. Sterker echter spreekt de eigen aard van wat men „de filologische methode” pleegt te noemen: zij is nl. niet een vakmethode zonder meer; er is dan ook enig gevaar voor misverstand wanneer men de filologische werkmethode „methode” noemt. Wat er in de filologie aan de hand is, kan als volgt worden aangeduid: de filoloog probeert de voor hem bereikbare documenten net zo lang van alle kanten te bekijken, totdat hij er in slaagt een menselijke ontmoeting tot stand te brengen, een soort dialoog op te bouwen tussen zich en het document, b.v. een geschrift. De ontmoeting vindt dan plaats tussen de filoloog en de auteur van dit geschrift. Men is, mede door wat in de oudheid zelf geschreven werd, tot geheel onjuiste opvattingen gekomen inzake de „vader der sophistiek” Protagoras, met name wat betreft diens zgn. „homomensura-stelling”. Doordat men de „culturele context” verwaarloosde en te weinig afging op de mens Protagoras, besteedde men onvoldoende aandacht aan zijn theologie. Langs een vrij omslachtige maar onmisbare weg kan men aan de weet komen, dat de homo-mensura-stelling in de eerste plaats een theologische uitspraak bevat. De stelling „de mens is de maat van alle dingen, van de zijnde dat ze zijn en van de niet-zijnde dat ze niet zijn” is een confessionele uitspraak die zich richt tegen de waardij van de orakels. Geconfronteerd met het werk van Protagoras' tijdgenoot Sophocles, die in bijna alle ons overgeleverde stukken de waardij van de orakels hoog houdt en aandringt op een vroom leven „overeenkomstig de orakels” betekent de stelling van Protagoras een protest daartegen: niet de orakels kunnen ons inlichten over de dingen die zijn en niet zijn; niet de orakels zijn de maat van alle dingen, van de zijnde dat ze zijn en van de niet-zijnde dat ze niet zijn, maar de mens is de maat van alle dingen. Dat dit de bedoeling van Protagoras geweest moet zijn, wordt ten eerste bevestigd door zijn intensief contact met Euripides, te wiens huize hij zijn ge-

schrift „Over de goden” vóór de publicatie heeft voorgelezen, maar ook door het inwendig verband tussen de homo-mensura-stelling en een ander fragment van Protagoras, waarvan de theologische strekking onloochenbaar is en nooit is geloofend. Het gaat nl. in beide fragmenten over „zijnde” en „niet-zijnde”, en reeds de oude Gomperz heeft naar aanleiding van laatstgenoemd fragment gesproken van „de theologie van Protagoras”. Terecht. Protagoras is in de eerste plaats theoloog, we hopen in deze artikelenreeks nog op hem terug te komen. Reeds in 1946 had ik het genoegen deze Protagoras-opvatting te verdedigen; helaas was mijn verdedigingsmateriaal toen nog niet zo overvloedig. Vandaag is het overstelpend: Euripides, die Sophocles' tijdgenoot was, stond evenals deze tegenover de theologie van Protagoras, maar zijn houding was een andere: terwijl Sophocles zich van meet aan zeer kordaat verzet heeft tegen Protagoras' theologie, is Euripides er sterk door beïnvloed, ofschoon het verzet bij hem geenszins ontbrak. Door het werk van Sophocles en Euripides te bezien (ik moge hiervoor verwijzen naar de voortreffelijke studie van dr R. Stock, Het Griekse drama en de moderne mens, Desclée de Brouwer, Breda, 1959) wordt de figuur van Protagoras ons duidelijk. Een Protagoras-bestudering daarentegen, die te weinig rekening houdt met de „culturele context” van deze figuur en onvoldoende zoekt naar filologische basering, komt onvermijdelijk op een dwaalspoor. Terloops zij opgemerkt, dat dr R. Stock met „het Griekse drama” de attische tragedie op het oog heeft.

Nu moeten we de soms verbazingwekkende heftigheid, die de discussie pleegt te kenmerken, maar voor lief nemen. Ik moet betuigen, dat ik van deze heftigheid niet begrijp, maar wil de mogelijkheid openlaten, dat mijn eigen beweringen misschien op anderen de indruk van onnodige heftigheid kunnen maken. Ik meen in het voorgaande voldoende te hebben aangetoond, dat het bekijken van vroeg-helleense (en natuurlijk ook klassiek-

helleense en hellenistische) denkers zich niet de weelde kan veroorloven, de filologische basering te weinig aandacht te geven. M.i. is in het bovenstaande aangetoond, en ik hoop later hierop nog breder in te kunnen gaan, dat de Protagoras-studie bewijst, dat te geringe aandacht voor de filologische werkwijze zich wreekt door een visie te geven, die kennelijk onjuist is.

We staan nu voor de moeilijke vraag, hoe we er in zullen slagen, het „gerucht van de menselijkheid” van de oude Anaximander enigmatische op te vangen. We moeten er geen geheim van maken, dat dit in de gangbare handboeken nauwelijks is beproefd. Er zijn in het filologenwerk echter aanwijzingen die ons op weg helpen. Volgen we die, dan is de kans vrij groot dat we tot een voorlopig resultaat komen, dat daarna nog ettelijke malen gecorrigeerd zal moeten worden. Dat is evenwel o.i. geen bezwaar. Het is ons er om te doen, de figuur van de scholastiek te herkennen als we haar ontmoeten. Het is niet te geloven, hoeveel scholastiek voor reformatie doorgaat. Denkt U maar aan de idee van de „uitbreiding van het wetenschapsbegrip” ten bate van de idee van een theologie als wetenschap: een puur scholastische gedachte, die gegrond is op het schema van natuur en bovennatuur, volgens welke de natuurlijke wijsbegeerte uit de pagane oudheid door aarakening met het Evangelie wordt „opengeboren” tot christelijke theologie; of denkt U aan de aanvaarding van Boëthius' Godsdefinitie, die volledig tegen de Schrift is en niettemin door gereformeerde theologen als evangelische wijsheid wordt begroet.

De figuur van het scholastisch denken herkennen als we het ontmoeten, daartoe poogt deze artikelenreeks een bijdrage te leveren. Daarbij moeten we o.m. ook aandacht geven aan wat we weten kunnen omtrent de merkwaardige theologie van de oude Anaximander van Milete.

verdubbelde en nu 135 miljoen gulden gaat investeren. Dergelijke berichten kan men telkens aantreffen.

Nu is het een bekende ervaringsregel dat naar de mate een bedrijf groter wordt en zijn „optimale bedrijfsgrootte” nadert, de kostprijs per eenheid daalt. Het is de wet van de „niet proportionele produktiviteit” of, zoals men vroeger zei, van „de toenemende meeropbrengst”.

Verlaging van de kostprijs betekent dat er minder goederen én arbeid verbruikt worden om de te fabriceren produkten te verkrijgen. Er ontstaat dus een voordelig verschil en zekere „ruimte”.

Tot hoever die vergroting van de bedrijven voldoende brengt, is niet te zeggen.

De bekende „planning curve” van Schumpeter daalt niet al maar door, maar stijgt naderhand weer.

Ik heb echter de indruk dat, vooral door de mechanisatie, waaronder ook die van de administratie, deze optimale bedrijfsgrootte telkens hoger komt te liggen.

Intussen, de kostprijzen van de bedrijven die niet samengingen of die zich niet in die mate uitbreidden ondergaan óók wijzigingen, door efficiënter werkmethode, rationalisatie van werkwijzen en mechanisatie.

Bij de mechanisatie gaat het vooral om arbeidbesparende machines of meer producerende machines, waardoor de produktie per man-uur wordt verhoogd.

Deze „diepte”-investeringen zijn van niet minder belang dan de „uitbreidings”-investeringen. Natuurlijk is niet elke investering zo maar verantwoord. Niet elke „omweg” in de produktie levert voordelen op.

In onze gedachtengang moeten de kosten van de vervaardiging van de produktiemiddelen of, in dit verband, de daaraan bestede arbeidsuren minder zijn dan de bespaarde uren bij de fabricage van het eindprodukt.

Indien de toename van de welvaart dus mede te danken is aan deze enorme investeringen rijst de vraag hoe deze investeringen mogelijk waren en of deze mogelijkheden ook voor de toekomst bewaard blijven.

Reeds eerder werd vermeld dat deze uitbreidings- of netto investeringen de laatste jaren circa 5 miljard gulden per jaar bedragen. De nationale besparingen bedragen thans zo ongeveer 20% van het nationale inkomen. Een zeer hoge „spaargraad” waaruit ook weer de grote welvaart blijkt. Dit betekent bij een nationaal inkomen van 38 miljard gulden een storting in de nationale spaarpot van ± 7½ miljard gulden per jaar.

Zoals deze getallen nu liggen is dus voor de nodige investeringen voldoende kapitaal aanwezig. Zelfs in ruime mate. Dit laatste verklaart tevens dat de rentestand dalende is en de netto rendementen op de aandelen minder worden.

En misschien zijn deze getallen ook een klop op ons geweten, om de hongerlijdenden te helpen. Deze vormen meer dan de helft van de hele wereldbevolking.

Een belangrijke zaak is nu aan wie deze welvaartsvergroting zal toevallen.

Deze vraag, waaraan wij na Keynes zeker niet mogen voorbijgaan, kunnen wij hier niet volledig behandelen.

Wat is een rechtvaardige en billijke verdeling? Die vraag is uitermate moeilijk omdat de welvaartsverhoging door vele factoren tot stand komt en die factoren alle werkzaam moeten blijven.

Het is volkomen begrijpelijk, dat de arbeidersbeweging er op attent is dat de arbeiders hun rechtvaardig aandeel in deze toename ontvangen. Dit is een billijke en ernstige vraag, waarop een serieus antwoord moet worden gegeven. Deze is in talrijke bedrijven aan de orde geweest of staat nog op het programma.

Het standpunt van de Regering is, kort weergegeven, als volgt. Loonsverhogingen brengen meer geld in circulatie. Geld betekent koopkracht. Als de hoeveelheid geld, dus het vermogen om goederen te kopen, sterker toeneemt dan de hoeveelheid goederen die ter beschikking komt, neemt de vraag meer toe dan het aanbod, en stijgt de prijs. Hieruit volgt dat met het hogere loon toch niet in die mate meer goederen gekocht kunnen worden.

Het resultaat is dan niet volledig bereikt. En degenen wier inkomen niet is verhoogd, gepensioneerd, kleine rentetrekkers e.d. verhuizen naar de „vergeten groepen”. Dit is de beruchte „inflatiespiraal”.

Dit is geen denkbeeldig iets.

Hiervoren bleek ons reeds dat het nationale inkomen na de tweede wereldoorlog ongeveer verdrievoudigde, maar dat het werkelijke inkomen maar 1½ maal zo groot werd.

Als we dan er bij denken dat de bevolking ongeveer 1,3 x zo groot geworden is dan is het een eenvoudig — weliswaar ruw — rekensommetje, dat de waarde van het geld zakte op $1,5 \times 1,3 : 3 = \frac{2}{3}$ van zijn waarde en de prijzen dus met 50% stegen, alleen in de laatste 14 jaar.

Daarom stelt de Regering de eis dat de loonsverhogingen niet tot gevolg mogen hebben dat de prijzen stijgen. Handhaving van de bestaande prijzen is de voorwaarde voor het bestaan van loonsverhogingen. Deze moeten dus inderdaad uit de produktieverhoging d.w.z. uit de daling van de kostprijs per eenheid worden bestreden, terwijl de andere factoren die de welvaart verhoogden, in werking moeten blijven.

Verder meent de Regering dat al te grote loonsverhogingen uitgaande boven de algemene welvaartsstijging uit sociaal oogpunt moeten worden vermeden. Deze kunnen bovendien ontwrichtend werken, zowel op de arbeidsmarkt als op de industriële bedrijvigheid in bepaalde takken van bedrijf die achter blijven. De minister van economische zaken is van oordeel dat het dan beter is de nog verdere mogelijkheden om lonen te verhogen om te buigen in prijsverlagingen van het produkt, waarvan dan de gehele Nederlandse bevolking profiteert.

Hier vindt de gedifferentieerde loonpolitiek weer haar begrenzing.

Kort geleden heeft de minister van financiën gezegd dat het in tijden van hoogconjunctuur haast nog moeilijker is om te regeren dan in jaren van depressie.

Een dergelijke uitspraak is wel te begrijpen. In ieder geval is het regeren dan niet zo eenvoudig als Wim Kan ons vertelt.

Laten wij hopen dat ieder die in deze zaken beslissingen heeft te nemen of verantwoordelijkheid draagt, naast het streven om de rechtvaardigheid te betrachten, de wijsheid geschonken wordt om de goede oplossingen te vinden.

Ook na 1960 blijft de eerstgestelde vraag: Wat doen wij met onze welvaart, in alle ernst voor ons staan, ja is nog klemmender geworden.

Mag ik eens een rekensommetje maken?

Onze vrijgemaakte kerken omvatten ± 8% van de totale nederlandse bevolking. Het netto inkomen van onze leden zou dus, recht evenredig genomen, te stellen zijn op rond 300 miljoen gulden. De netto besparingen zouden dan zijn 60 miljoen gulden. Het spaaroverschot, dat niet nodig is voor nieuwe investeringen zou zijn 12 miljoen gulden.

Nu ben ik er mij van bewust dat ik fouten maak.

Ik nam nu aan dat de gezinsopbouw, de economische positie, de draagkracht en consumptie van de leden van onze kerken geheel congruent is aan die van „het gemiddelde” nederlandse gezin en „de gemiddelde” nederlandse en dat is niet zo. Ik weet ook niet een sleutel te vinden, waarmee ik deze bedragen met enige nauwkeurigheid zou kunnen corrigeren.

Wijzigt U die zelf maar en vergelijk dan de uitkomsten eens met de bedragen die wij b.v. aan zending en evangelisatie uitgeven.

Kunnen wij de beperkte, haast primitieve wijze waarop wij dit werk „financieren” in het licht van deze, hoe dan ook gecorrigeerde, bedragen verantwoorden?

Een ander punt is: zijn wij, als welvarend Nederland verantwoord tegenover dat deel van de wereld — het grootste deel — dat erge honger lijdt?

Kort geleden heeft Mr Biesheuvel in de Tweede Kamer der Staten-Generaal dit ter sprake gebracht en het denkbeeld geopperd een belasting in te stellen ten bate van de hongerlijdende gebieden.

Men heeft critiek geoefend op deze gedachte: liefdadigheid via het belastingbiljet, opgelegde naastenliefde, die met de deурwaardiger gerealiseerd kan worden.

Deze bezwaren zijn ernstig.

Maar, is de situatie, nu West-Europa zo zeer onvoldoende op deze wereldnood — deze groeiende wereldnood — reageert, niet nog veel ernstiger?

Wanneer het geweten van het volk niet voldoende spreekt, zou het dan de taak van

de Overheid niet kunnen worden, daar zij zelve toch ook naar haar geweten te handelen heeft, deze nationale zonde te bedekken?

En is er, om tot onze kring terug te keren, in onze kerken dat levenspatroon als christen en nederlander, dat geheel doortrokken is van de geest van het evangelie, ook in deze „aardse” dingen?

Utrecht, 20 januari 1961.

H. C. Smit.

BOEKBESPREKING

Het Centraal Bureau voor de Statistiek is de nederlandse cijferfabriek. Talloze publicaties verschijnen er over talloze onderwerpen, van het aantal huwelijken per maand tot en met de gevallen van mond- en klauwzeer per provincie.

Cijfers, absoluut en in percentages, behoren tot ons tijdsbeeld, zonder cijfers zou het niet meer gaan. Zonder cijfers regeert geen regering meer. Hoe zou anders de subsidie per bevolkingszuil moeten worden vastgesteld? Daartoe moet inzicht bestaan in de grootte van die bevolkingsgroep, de snelheid van vergroting of verkleining, het organisatorisch vermogen en nog veel meer dingen. Het C.B.S. levert ons al die inzichten en, al zijn misschien meerdere publicaties uiting van een moderne cijfer-cultus, de meeste bieden een gelegenheid voor de belangstellende inwoner des Rijks om ontwikkelingen in verschillende sectoren van het bestel van staat en volk te volgen.

Onlangs verscheen de publicatie **De sociale en regionale herkomst der studenten bij het hoger onderwijs, 1958/59** (Zeist. 1960). Hierin zijn cijfers verzameld bijv. over het beroep van de vader van de student en de kerkelijke gezindte.

Het beroep van de vader dient als criterium voor bepaling van het „sociaal milieu”, waaruit de student afkomstig is. Dit milieu wordt in drie lagen onderscheiden: hoger, middelbaar (nog weer onderverdeeld in gesalarieerd en zelfstandig) en lager milieu. In het hogere milieu bijv. horen thuis de mensen met een academisch beroep, fabrikanten en hogere leidinggevenden (als burgemeesters en officieren). In middelbaar (gesalarieerd) onderwijzers bijv.; in middelbaar (zelfstandig) agrariërs, winkeliers en ambachten. In lager bijv. lager administratief personeel, arbeiders.

Over dergelijke indelingen en de achtergronden er van, zou veel zijn op te merken. Het gaat nu echter om iets uit deze publicatie weer te geven.

De in 1958/59 ingeschreven studenten (eerste jaars en oudere jaars) blijken voor 49% afkomstig te zijn uit het hogere milieu, 23% komt uit het middelbaar milieu (gesalarieerd), 20% uit middelbaar (zelfstandig) en 8% uit lager. Nog altijd komt dus de helft van de nederlandse studenten uit het hogere milieu. Zouden hiermee de cijfers van bijv. 60 jaar geleden vergeleken kunnen worden, volgens dezelfde maatstaven gerangschikt, dan zou blijken, dat die cijfers voor hoger milieu nog een heel stuk hoger zouden liggen. De „democratisering” van het hoger onderwijs (in de zin van voor grotere volksgroepen toegankelijk) is sindsdien steeds voortgeschreden. Dit is mede te danken aan de confessionele universiteiten (V.U. Amsterdam, Nijmegen en Tilburg), die hun ontstaan juist danken aan brede volksgroepen, veelal van kleine en iets grotere luiden (hoewel steeds groter wordend).

Belangrijk zijn de gegevens over de **kerkelijke gezindte** van de student. Vijf gezindten zijn onderscheiden: nederlands-hervormd, gereformeerd, rooms-katholiek, overige en géén. In de meeste onderzoeken als deze wordt de „kerkelijke gezindte” mede beschouwd als een component van het „sociaal milieu”. In deze bespreking wordt even in het midden gelaten in hoeverre dit juist is en of dit op de juiste wijze geschiedt.

In vergelijking met 1954/55 nam het percentage rooms-katholieke studenten toe, de nederlands-hervormden en onkerkelijken namen iets af. Uitgaande van de cijfers uit de bevolkingsstatistiek van de 18—29 jarigen, blijkt dat in alle kerkelijke gezindten de deelname aan het hoger onderwijs is gestegen.

De rooms-katholieken zijn nog steeds bezig een achterstand in te lopen, om de woorden van Schaepman: „Ik ken geen luijer wezen

dan de Nederlandsche katholieke" definitief tot het verleden te doen behoren.

Van de studenten der V.U. is 75% gereformeerd, 16% nederlands-hervormd, 2% rooms-katholiek, 3% overige en 4% geen (hierbij inbegrepen onbekend).

De V.U. is dus niet uitsluitend bevolkt met gereformeerde studenten; de twee katholieke universiteiten zijn wat dat betreft meer door „eigen mensen" bevolkt: beide 98%.

Gaan we uit van de gereformeerde studenten, dan blijkt 48% hiervan aan de V.U. te studeren, 15% in Delft, 9% in Utrecht en Groningen, 6% in Leiden, en nog enige procenten aan de Amsterdamse Universiteit (5%), in Rotterdam en Wageningen (resp. 4 en 3%). Bijna de helft dus aan de V.U.

Ook over de studenten naar faculteit, per kerkelijke gezindte, zijn cijfers bekend. De r.k. studenten hebben een wat grotere voorkeur voor letteren en wijsbegeerte, en bepaald mindere voorkeur voor wis- en natuurkunde.

De gereformeerden hebben hiervoor juist een aanzienlijk grotere belangstelling (ook voor economie). Het zou een nader onderzoek waard zijn, vanwaar die belangstelling voor wis- en natuurkunde komt. Het kan met velerlei factoren samenhangen.

Hypothetisch zou men bijv. kunnen stellen, dat er een verband bestaat tussen de alom-bekende gereformeerde rechtlijnigheid en de belangstelling voor de wis- en natuurkunde. Maar dit is slechts een hypothese, die ik niet nader zal bewijzen, gesteld dan dat het mogelijk ware.

Uit één en ander moge intussen blijken, dat hier sprake is van een belangrijke en belangwekkende cijfermatige publicatie.

Jac. van Weringh.

Dr D. de Jonge:

„Moderne woonidealen en woonwensen in Nederland".

Vuga-Boekerij, Arnhem, f 14.80.

Het is een waarschijnlijk tegenwoordig veel meer dan vroeger voorkomend verschijnsel, dat men gaat verhuizen. Het kan zijn, dat men in de eigen streek een andere woonplaats zoekt, het kan ook zijn, dat men zijn stamland verlaat, en naar een volkomen ander gebied, een ander land of zelfs een ander continent verhuist.

De oorzaken hiervoor zijn velerlei, doch hangen meestal wel samen met het feit, dat men een nieuwe bestaansmogelijkheid zoekt, doordat men deze in de eigen omgeving niet meer kan vinden.

In Nederland is sinds de veertiger jaren een sterke toevloed van de bevolking waar te nemen naar de industrie- en handels-centra. Het platteland biedt slechts aan een beperkt aantal mensen een bestaan, en dit aantal neemt eerder af dan toe, zodat de bevolkingsaanwas vrijwel geheel moet worden opgevangen door de industrialisatie (en voor een klein deel door de emigratie).

Eén bepaalde industrie heeft meestal slechts behoefte aan enkele bepaalde typen werknemers. Vestiging van één industrie trekt dus een aantal gezinnen aan, waarvan één gezinslid bij die nieuwe industrie kan werken. Andere gezinsleden komen evenwel beschikbaar voor andere werkzaamheden, en dit kan dan aanleiding zijn voor een tweede industrie, om zich te vestigen.

Dit kan als een sneeuwbal werken, waardoor een bepaalde plaats of streek zich soms zeer snel en zeer sterk kan ontwikkelen tot een industrieel centrum.

Beschikbaarheid van bepaalde grondstoffen, ligging aan groot vaarwater c.q. aan een knooppunt van verkeers- of spoorwegen zijn reeds van ouds oorzaak voor de ontwikkeling van woonkernen; in een tijd van snel toenemende industrialisatie doen deze invloeden zich in versterkte mate gelden.

De sterke ontwikkeling van het Waterweggebied, van de omgeving van het Noordzeekanaal, van Eindhoven, Emmen, Drachten, van het mijngebied in Zuid-Limburg vindt zijn oorzaak in de intensieve ontwikkeling van nieuwe bedrijven en handelsondernemingen.

Het onderbrengen van de vele nieuwe employé's in de gebieden, waar zij hun nieuwe bestaansmogelijkheid gevonden hebben, brengt veel problemen met zich. Deze waren zoveel te groter, doordat na de tweede wereldoorlog een ontstellend woningtekort aan-

wezig was, en zullen voorlopig niet van de baan zijn, omdat de toenemende welvaart het streven naar beter wonen in de hand werkt.

Het zien van de zeer uitgebreide nieuwe woonwijken, zoals die bij de grote steden voorkomen, werkt voor veel mensen veront-rustend. Men ziet deze wijken als mensen-pakhuizen, waar echt wonen en leven niet meer mogelijk is, waar een jeugd opgroeit zonder persoonlijkheid en zonder moraal, waar echte levensvreugde en dus ook arbeidsvreugde niet meer mogelijk is. En men is bang, dat heel Nederland dicht groeit, en straks één grote steenwoestijn wordt.

Anderzijds ervaart men, dat er na de tweede wereldoorlog toch heel anders gebouwd wordt dan daarvoor. Vroeger bouwde men straten, met gevels; volkomen gesloten wanden, die aan weerszijden der straat oprijzen.

Tegenwoordig bouwt men veel meer open: losstaande woningblokken, omgeven door groen en waterpartijen. De zon-licht-luchtcultus heeft haar intrede gedaan, met als gevolg dat men soms woningen ziet, die vrijwel uitsluitend glaswanden hebben, en waar men iedere verrichting der bewoners van buitenaf kan gadeslaan.

Velen ervaren de nieuwe gedachten, welke aan de moderne woningbouw ten grondslag liggen dagelijks; voor velen zijn de achtergronden onduidelijk, waardoor zij zich deze niet voldoende realiseren.

Het is daarom een goede gedachte geweest, de wensen, welke er ten aanzien van het wonen leven, vooral onder de bevolking der nieuwe wijken, te onderzoeken en hieruit zo mogelijk conclusies te trekken voor de toekomst.

Dr de Jonge heeft dit in zijn boek „Moderne woonidealen en woonwensen in Nederland" uitvoerig en zeer leesbaar gedaan.

Hoewel de publicatie in eerste instantie als proefschrift is geschreven (Dr de Jonge promoveerde hierop aan de Rijksuniversiteit te Utrecht), is deze toch populair genoeg gebleven, om de geïnteresseerde leek te boeien.

Na een korte algemene beschouwing over het wonen (naar ons gevoel wat te kort) volgt een nadere analyse der moderne woonidealen.

Daarbij worden deze idealen enerzijds belicht vanuit het standpunt der bewoners, en anderzijds vanuit het standpunt der ontwerpers en de schrijver constateert ergens een controverse tussen deze beide groepen.

De door de ontwerpers gehanteerde normen zijn niet steeds gericht op de vervulling der woonidealen van de toekomstige bewoners, waardoor bepaalde woningen en woonwijken architectonische en stedenbouwkundige juweeltjes kunnen zijn, doch voor de bewoners aanleiding tot veel klachten geven.

Ook het woningtype, dat wordt gebouwd, is vaak niet datgene, dat het meest wordt gevraagd. De schrijver komt tot de conclusie, dat naar verhouding te veel etage-woningen (meer woningen boven elkaar) worden gebouwd, terwijl er duidelijk een algemene voorkeur bestaat voor eengezinswoningen. Er zijn enkele resultaten opgenomen van gehouden enquêtes, waaruit blijkt, dat 80 à 90% der bevolking de voorkeur geeft aan een eengezinswoning en niet aan een etage-woning.

Hierbij dient wel meteen opgemerkt te worden, dat het gebied, waar de enquêtes gehouden zijn, in het algemeen nieuw gebouwde wijken waren, en overwegend woningwet-woningen betroffen (deze woningen, waarvan de bouw door de Overheid wordt gefinancierd, zijn bedoeld voor de gezinnen met lagere inkomens). Het is onjuist, op grond van deze beperkte enquêtes algemene conclusies te trekken. Doordat de nieuwe wijken nog geen eigen sfeer hebben, voelen de nieuwe bewoners ervan zich vaak nog niet „thuis". Bovendien moest juist na de tweede wereldoorlog sterk worden bezuinigd op de bouwkosten, teneinde aan redelijke huren te komen. Daardoor werden overwegend kleine, en vaak kwalitatief inferieure woningen gebouwd. Het is niet te verwonderen, dat juist de bewoners van deze woningen graag een andere soort woning willen hebben.

De bewoners der nieuwe wijken komen bovendien vaak van het platteland, waardoor de herinnering aan het ouderlijke huis (dat een eengezinshuis was) het verlangen oproept in datzelfde soort huis te wonen.

Men mag pas conclusies trekken ten aan-

KRITISCHE KRABBEL

CIRCUS BLANUS

Maakt U zich maar niet ongerust. Uw Frater is nog nooit in een circus geweest; al heeft het hem wel eens moeite gekost om niet wereldgelijkvormig te worden! Hij is het, in dit opzicht althans, zo weinig, dat hij niet eens weet of Circus Blanus nog bestaat, of zelfs ooit heeft bestaan. Slechts de naam is langs zijn oren gewaaid. En omdat de situatie voor hem bijzonder was, is ze ook blijven hangen. In gelijksoortige omstandigheden wil het Circus Blanus hem wel in de gedachten schieten.

Uw Frater is nl. gedurende een deel van zijn levensweg in dienst geweest bij een weduw-vrouw. Die hem een werkkring bood, die naast veel eentonigs ook wel eens het genot bood van Circus Blanus. Dat was de dag, dat we een stel jonge paardjes aan boord moesten brengen voor het transport over zee. Vurige en strijdbare beestjes. Nog erg jong waren ze. En na één jaar zomerweelde waren ze zó uit de wei wegverkocht, in grote vrachtwagens geladen, holder de bolder weggeden en bij de boot weer ruw op de kale keien gezet. En dat was het moment, waarop Frater in actie moest komen.

U moet zich goed voorstellen in wat voor gemoedsgesteldheid de vurige dravertjes waren. Juist om hun vurige draverigheid waren ze hun leven lang met zorg vertroeteld. Zó dat hun enige plicht tot nog toe was zich zelf maar flink groot te maken. Nu wèg het welwillend oog van de meester, weg de mogelijkheid te galopperen en eigen aard uit te vieren. Nu schotjes en slagen. Een verandering, die moeilijk genoeg was om door jonge ongetemde beesten te worden verteerd. Dus pleegden ze actief en lijdelijk verzet. En als een paard van een goed half jaar niet wil, dan kun je dat best merken. Er was altijd een heleboel dwingende mankracht nodig om alles op zijn plaats te krijgen. Want het was daar een geregelde maatschappij, waar wet en voorschrift het te zeggen hadden en niet de jeugdige paardeneigenzinnigheid. Als we dan ook een tijd hard gezwraagd hadden, stonden de beestjes op hun plaats, kort aangebonden aan de railing. Maar het was altijd een heel karwei, dat een ongelooflijke variëteit in gekke situaties bood. Vandaar de naam Circus Blanus. Het stuurde onze dag soms aardig in de war. Maar bezorgde toch ook allerlei emoties, waarin we onszelf weer eens konden uitvieren.

Zo leuk was het echter niet, of er zat ook een ernstig risico in. De stomme dieren waren namelijk door alles heen. En als ze dan eindelijk kortaangebonden stonden, waren er stevast een paar, die uit dwarsigheid het hoofd neerlegden en er bij gingen liggen. Kregen ze het dan benauwd — ze gaven toch geen krimp, smoorden nog liever. En je moest er maar wat gauw bij wezen, anders gebeurden er ongelukken. „Circus Blanus".

Een mooie doch gevaarlijke vertoning. Waarschuwend ook voor kerkelijke pikeurs en dravers. Niet te strak aanbinden; geen misbruik maken van de banden!

Frater.

zien van de algemene voorkeur voor een bepaald woningtype, wanneer men een zeer brede enquête heeft gehouden, waarbij men gezinnen in velerlei soorten woningen bij het onderzoek betreft.

Wij achten dit wel een algemeen bezwaar van deze publicatie, dat op grond van incidentele onderzoeken en enkele geciteerde meningen van deskundigen zeer algemene conclusies worden getrokken. Daarvoor zijn de belangen, die op het spel staan, veel te groot.

Deze belangen worden overigens door de schrijver duidelijk naar voren gebracht, en dit geeft het boek vooral zijn waarde, die beslist niet alleen binnen het vaktechnische terrein van woningbouw en stedenbouwkunde blijft.

Is het enerzijds zo, dat de bewoners het karakter van een wijk bepalen, anderzijds gaat er van een bepaalde wijk sterke invloed uit op de bewoners. Het wonen in een bepaalde straat kan een zeker maatschappelijk aanzien geven, waar de mensen zich naar richten, zodra zij in deze straat komen wonen. Een trieste en naargeestige wijk leidt tot

slechte bewoning en ontevreden bewoners en kan het huiselijk geluk in ernstige mate aantasten.

Indien er een „vrije markt” zou zijn voor wat betreft de woningkeuze, dan zou de verantwoordelijkheid der stedenbouwers minder groot zijn. Immers zou dan deze markt zich veel meer bij de behoefte aanpassen, omdat anders leegstaan der woningen en financiële schade voor de eigenaren het gevolg zou zijn.

Het is nu nog steeds zo, dat alles wat aan woningen gebouwd wordt, ook onmiddellijk wordt bewoond, indien de huur enigszins betaalbaar is. Toch is een kritische beoordeling der nieuwbouw ook door de bewoners van grote waarde, en dit boek helpt hierbij beslist, om het oordeel te vormen.

Wij hebben namelijk het gevoel, dat mee door de woningschaarste de ontwikkeling van de „wooncultuur” zeer ongunstig is beïnvloed. Een bekend gezegde is, dat een gezonde geest alleen maar in een gezond lichaam kan wonen; zo zou gezegd kunnen worden van een gezond gezinsleven, dat dit alleen maar mogelijk is in een gezonde wijk, in een gezond huis. Deze gedachte is in haar algemeenheid puur humanistisch: er leven gelukkig zeer gezonde geesten in erg zieke lichamen, en er zijn sterke, blijde gezinnen, die in een erg ongezonde omgeving wonen. Dit ontslaat ons evenwel niet van de verantwoordelijkheid, te trachten gezond te leven en gezond te wonen.

Wij mogen dus wel wat aandacht besteden aan ons huis en aan onze manier van wonen, en zoals de betere kennis van de eisen, die voor gezond leven gelden, de volksgezondheid sterk hebben verbeterd, zo kunnen ook de bestudering der wooneisen het leven in positieve zin beïnvloeden.

Wij hebben helaas van de beïnvloeding der geestelijke levenswaarden in dit boek weinig

gelezen, hoewel dat in dit literair-filosofisch proefschrift toch wel op zijn plaats was geweest. Ook de mogelijke ontwikkeling der woonbeschaving en de gevolgen hiervan op de woonwensen hebben weinig aandacht gekregen, terwijl juist deze ontwikkeling van het grootste belang is voor de woningen, die nu gebouwd worden. Immers deze woningen moeten niet alleen nu, maar zo mogelijk ook over vijftig jaar de woonwensen bevredigen.

Aan het eind van het boek becijfert Dr de Jonge, dat wij niet bang hoeven zijn, dat Nederland volgebouwd wordt. Zelfs al zouden er straks twintig miljoen mensen in Nederland wonen, dan zou toch niet meer dan tien à vijftien procent van de vaderlandse bodem voor stedelijke doeleinden nodig zijn.

Aangezien deze vijftien procent zich evenwel zal concentreren rondom enkele centra, zullen er dan toch zeer grote woongebieden ontstaan, waarvan de „randstad Holland” er één zal zijn.

Om in deze grote huizen-zeeën toch nog wat „ruimte” te houden, zal het echt wel nodig zijn, een aantal woningen op elkaar te zetten. Hoewel Dr de Jonge zich een sterke propagandist toont van de bouw van eengezinswoningen, zou het toch vaak aantrekkelijker kunnen zijn, een enkel hoog woongebouw neer te zetten, en daardoor wat openheid te krijgen, dan dat één grote vlakte van eengezinshuizen met minuscule tuintjes wordt volgebouwd.

Met de slotopmerking, dat dit boek vele waardevolle gegevens en gedachten bevat (die wellicht wat „rommelig” zijn weergegeven) willen wij de beschouwing over dit boek, dat de „opbouw” van Nederland in de meest letterlijke zin van het woord behandelt, besluiten.

A. van der Ploeg.

Voorschoten, december 1960.

VAN HIER EN GINDS

Opgravingen bij Gibeon

Dr Awna Dajani, de directeur van de oudheidkundige dienst van Jordanië, heeft medegedeeld, dat bij opgravingen nabij het dorp Aljib, ongeveer twaalf kilometer ten noorden van Jeruzalem, oudheidkundige vondsten zijn gedaan, betrekking hebbend op 3000 jaren Bijbelse geschiedenis.

Na vier jaren van opgravingen in deze streek hebben oudheidkundigen een beeld gekregen van de stad Gibeon over een tijdsverloop van drieduizend jaren. Gibeon was een van de vijf steden, welke vroeger in deze streek waren gelegen en wordt veertig maal in de Bijbel genoemd.

De opgravingsexpeditie heeft een reconstructie gemaakt van het dagelijks leven in deze vijf steden. Dit jaar ontdekten de oudheidkundigen de begraafplaats van een dezer steden. Zij bestaat uit een ronde, in de rotsen uitgehouwen schacht; in de zijanten van deze schacht zijn de graftomben uitgehouwen.

Een aantal van deze tomben is inmiddels geopend, er waren geraamten in daterend van de zestiende eeuw voor Christus. De doden waren begraven met scarabeeën (de heilige kever der Egyptenaren), bronzen messen, speer- en pijlpunten en een voorraad eten en drinken op schalen en in kruiken.

De ontdekking van graftomben in de tijd van Jozua is het eerste tot dusver gevonden bewijs van een woongemeenschap in deze periode.

Tot het in de graftomben gevonden aardewerk behoort uit Cyprus ingevoerd aardewerk, alsmede plaatselijk gemaakt aardewerk uit een der mooiste perioden in de geschiedenis van de Keramische kunst.

De Pinksterbeweging groeit

Het christelijk dagblad „Dagen” dat te Stockholm in een oplage van 24 000 exemplaren verschijnt is door de Zweedse Pinksterbeweging van een privé-eigenaar overgenomen. Het dagblad werd vijftien jaar geleden met een aandelenkapitaal van 100.000 kronen gesticht en is op het ogenblik het enige christelijke dagblad van Zweden.

PERSSCHOUW

Overblijfselen van het lijden van Christus

In De Rotterdammer van 31 Dec. j.l. stond het volgende aangrijpende relaas.

Na een gevangenschap in Siberië van 30 jaar, als straf voor haar geloof, is de 73-jarige zendeling Katherine Voronaeff uit Moskou in de Verenigde Staten teruggekeerd. Ondanks alles wat men haar heeft aangedaan, is haar geest ongebonden. Helaas heeft ze na 1940 nooit meer iets van haar man gehoord, en het is welhaast zeker, dat hij in Siberië is gestorven.

Katherine en haar man John E. Voronaeff werden beiden in Rusland geboren. In hun jeugd emigreerden zij naar Amerika, waar ze de Amerikaanse nationaliteit verwierven. Zij werden lid van een New Yorkse pinkstergemeente en lieten zich dopen.

Hoewel zij het in Amerika heel goed naar hun zin hadden, konden zij hun oude vaderland niet vergeten. Zij moesten er steeds weer aan denken dat duizenden mensen in Rusland hongerden naar de boodschap van het evangelie. Daarom keerden zij in 1920 terug naar de Sowjetunie, als zendingen van de Pinkstergemeente! Hun zes kinderen lieten zij achter in Amerika.

Tien jaar lang hebben zij ongehinderd het werk kunnen doen waarvoor ze gekomen waren. Volgens Katherine bloeiden de pinkstergemeenten in die tijd in Rusland. Overal in het land werden gemeenten gesticht en vele jonge christenen brachten een bezoek aan het centrum van deze opleving, Odessa.

Bartholomeüsnacht

Maar omstreeks 1930 greep het communisme in. In één nacht werden 800 predikanten opgepakt en in gevangenschappen opgesloten. Enkele maanden na deze Bartholomeüs-nacht werden ze als vee in goederentreinen weggevoerd naar Siberië. De verschrikkingen van deze reis zijn onbeschrijfelijk. Er was geen eten of drinken en rusten deed men niet. Ventilatie was er nauwelijks.

Na deze zware slag bleef Katherine Voronaeff niet bij de pakken neerzitten. Integendeel, in het geheim ging zij door met haar werk. Drie jaar later werd ook zij opgepakt en 3000 km van haar man verwijderd, gevangen gezet.

Na enige tijd vroeg ze of ze gevangene mocht zijn in het kamp waar haar man werd vastgehouden, hiervoor kreeg ze toestemming. En zo kwamen Katherine en John E. Voronaeff, ergens diep in het barre Siberië, weer bij elkaar. Terwijl de mannen in de steengroeve en in de bos-

sen werkten, moesten de vrouwen koken en boenen in het kamp.

Drie jaar lang zijn de Voronaeffs bij elkaar gebleven. Ondanks het zware werk, waren ze niet ongelukkig. Als de lange dag voorbij was, wandelden ze samen door de sneeuw, ergens diep in het woud. Dit zijn de uren waarin ze samen veel hebben gebeden en waarin ze, ondanks hun ellende, God hebben geloofd. En voor hun gevoel was de hemel op zulke ogenblikken wel heel dicht bij.

In 1940 werden ze vrijgelaten. De pinkstergemeente in Amerika bracht geld bijeen voor hun terugkeer naar de Verenigde Staten en betaalde de Sowjetunie een aanzienlijk bedrag. Toen John E. Voronaeff bij het gouvernement kwam, om de papieren te ondertekenen, werd hij opnieuw gearresteerd zonder opgave van reden en naar Siberië teruggevoerd.

Katherine, die nu een zekere bewegingsvrijheid had, ging hem zoeken. Zij trok van kamp tot kamp, waarbij ze het niet kon en wilde laten zoveel mogelijk te evangeliseren. Ze vond wel sporen van haar man, maar steeds als ze hem bijna had achterhaald, werd hij weer naar een ander kamp overgeplaatst. Toen het bekend werd wie ze was, werd ze gevangen gezet. Nooit heeft ze haar man weer terug gezien en pas zes jaar later is ze vrijgelaten.

„Spionage”

Toen ze in 1949 probeerde haar kinderen te schrijven, beschuldigde men haar van spionage. Voor de derde maal werd ze gearresteerd en een jaar eenzame opsluiting was het gevolg. Dit is misschien wel het zwaarste jaar geweest dat ze in gevangenschap heeft doorgebracht.

In haar cel tierden de ratten welig. Katherine moest slapen op de cementen vloer, zonder ook maar een deken. Men probeerde haar te hypnotiseren en gaf haar een hersenspoeling, alles echter zonder resultaat. Zij had hiertegen een zeer afdoende middel... ze sloot haar ogen en bad zwiingend. Constant werd ze gadeslagen door soldaten die wachtten op een teken van geestelijke gebrokenheid, zij wachtten echter te vergeefs. Ondanks de voortdurende kwellingen bleef er een lied zingen in haar hart.

Toen in 1953 Stalin stierf, werd ze weer vrijgelaten. Zij keerde terug naar haar woonplaats Odessa, waar niemand haar durfde ontvangen uit angst voor represaillemaatregelen. Het mag wel een wonder genoemd worden dat haar zoon, met behulp van de hoogste instanties, van de Verenigde Staten eindelijk een visum voor haar kon bemachtigen bij de Russische ambassade.

Als je zo iets leest vraag je je af: wat doen wij, christenen in Nederland?

C. V.

KERKNIEUWS

Aangenomen naar Middelburg, J. R. Wiskerke van Heemse.

Ds H. D. van Herksen vertrok 25 januari j.l. naar Curaçao om daar de kerk te dienen. Zijn adres daar is: W. I. Compagniestraat 14-16, Curaçao.

Ds M. J. Drost en br Meijer. Woensdagavond 25 januari namen de kerken van Enschede en de met haar samenwerkende kerken afscheid van Ds M. J. Drost en br Meijer, die voor hun tweede arbeidsperiode naar Nieuw Guinea vertrekken om daar bezig te zijn in het werk der zending.

Adress. Zuidwolde (Dr.): P. Bos, Hoofdstraat 159, tel. 05287 - 405; Loppersum: H. P. Bosker, Pomonaweg 530, tel. 05967 - 309; Nijmegen: Ir W. Groen, Prof. Regoutstr. 3; Goes: P. L. Manni, Breitnerstr. 32; Goes; Meppel: Leonard Springerlaan 17; Zuidhorn: J. Teekens, Juliana-laan 40; Middelburg: J. D. Bareman, Koninginnelaan 29.

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.- p. halfj. - f 10.- p. j. Studenten abonnement f 6.- per jaar. Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

ADVERTENTIE-TARIEF:

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

★

FAMILIEBERICHTEN:

Regelprijs 15 cent per m.M.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 2452

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij